

Віталія РОМАНЮК¹

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОЧАТКУ ПЕРЕБІГУ СТРОКУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

Визначено особливості обчислення строку позовної давності, охарактеризовано правила та критерії визначення початку перебігу строків позовної давності. Виділено об'єктивний і суб'єктивний критерії початку перебігу цього строку. За об'єктивним критерієм перебіг строку позовної давності починається з моменту порушення права та інтересу особи. Суб'єктивний критерій позначає момент, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права або особу порушника. При цьому має значення реальна можливість такої обізнаності, а не фактична. Для юридичних осіб суб'єктивний критерій реалізується через посадових (уповноважених) її осіб або осіб, які входять в орган, до повноважень якого належить здійснення покладених на них функцій. Визначено, що обчислення початку перебігу строку позовної давності для юридичних осіб не залежить від зміни її уповноважених суб'єктів, встановлюється презумпція обізнаності нового працівника за дії та обставини справ юридичної особи, за його попередників.

Обґрунтовано правильність обчислення строку позовної давності з наступного дня після календарної дати, в якій мало місце правопорушення, що відповідає загальним правилам обчислення строків та термінів. Зазначається, що в останній день виконання зобов'язання особа має право до кінця доби його виконати. Водночас, сама процедура звернення з позовом до суду з те-

¹ кандидат юридичних наук,
асистент кафедри міжнародного та європейського права,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
r.vitalia.a@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-5297-5235>.

хнічних причин не завжди може бути реалізована в день виникнення права вимоги, оскільки потребує підготовки процесуального документа — позовної заяви.

Визначено особливості обчислення строку позовної давності для кредитних зобов'язань та неповнолітніх.

Зроблено висновок про те, що у кредитних зобов'язаннях строк позовної давності слід обчислювати з моменту невиконання основного зобов'язання, а не його частин, — з наступного дня після спливу строку дії договору. Але якщо кредитор пред'явить вимогу про повне дострокове погашення заборгованості, то строк позовної давності слід обчислювати з наступного дня після пред'явлення такої вимоги.

Для неповнолітніх осіб обгрунтовано доцільність обчислення строку позовної давності з моменту набуття ним чи надання їм повної цивільної дієздатності.

Ключові слова: позовна давність, строк позовної давності, початок строку позовної давності, право вимоги, правила обчислення строків.

Незалежно від виду та змісту цивільних правовідносин, здебільшого випадків питання визначення строку позовної давності (СПД) відіграє важливу роль. Це зумовлено тим, що більшість країн світу, як і в сучасному національному законодавстві, для застосування позовної давності (ПД)¹ судом досить заяви відповідача. Однак не збігаються ні тривалість СПД, ні порядок їх обчислення, ні навіть кваліфікація цього інституту.

Традиційний спосіб структурування правил, що стосуються СПД, полягає в тому, щоб розглянути ключові моменти (початок перебігу, зупинення, переривання, поновлення) в обчисленні СПД у контексті різних видів, при цьому законодавець часто використовує структуру, яка передбачає абстрактний «загальний СПД» для всіх можливих претензій разом із правилами нарахування, припинення та переривання строків. Наступним кроком зазвичай є встановлення спеціальних правил для різних видів СПД, що залежать від особливостей та змісту матеріально-правових вимог.

Теоретико-практичні аспекти обчислення строку позовної давності в цивільних правовідносинах розглядали такі провідні вчені та юристи, як: І. Є. Енгельман («О давности по русскому гражданскому праву» [2]), І. Б. Новицький («Сделки. Исковая давность» [3]), В. В. Луць («Строки і терміни в цивільному праві» [4]), Т. М. Вахонєва («Поняття та юридична природа строків (термінів) за новим цивільним законодавством» [5]), В. І. Цікало («Давність у цивільних правовідносинах» [6]), О. В. Шовкова («Позовна давність як різновид цивільно-правових строків» [7]) та інші.

¹ Про співвідношення понять «позовна давність» та «строк позовної давності» детальніше див. [1, с. 5].

Водночас комплексного аналізу встановлених законодавцем правил обчислення початку перебігу строку позовної давності не було здійснено, що й зумовлює актуальність теми цього дослідження, метою якого є визначення особливостей визначення початку перебігу строку позовної давності з врахуванням особливостей та змісту матеріально-правових вимог для яких передбачена позовна давність.

Цивільне законодавство України містить положення щодо обрахування початку перебігу СПД, які мають свої особливості. Оскільки СПД є видом цивільно-правових строків, при його обчисленні використовують загальні правила обчислення строків (ст.ст. 253–255 ЦК України [8]). При цьому, правило про обчислення ПД є імперативним, а це означає, що порядок обчислення ПД не можна змінювати за домовленістю сторін.

Як загальні, так і спеціальні СПД обчислюються роками (ст.ст. 257, 258 ЦК України), а в окремих випадках — місяцями (ч. 4 ст. 559 ЦК України) [8].

Цивільне законодавство встановлює спеціальні правила обрахування початку перебігу та закінчення строку. Будь-який строк завжди починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок, а закінчення строку залежить від виду його визначення. Строк, визначений роками, спливає у відповідний місяць чи число останнього року строку, визначений місяцями — у відповідне число останнього місяця строку, визначений тижнями — у відповідний день останнього тижня строку. Якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений законом, днем закінчення строку є перший за ним робочий день [9, с. 189].

Хоча, за загальним правилом, особа має можливість вчинити юридично значимі дії до 24 години останнього дня строку позовної давності, проте вчинення деяких з них буде залежати від режиму роботи установ, які забезпечують вчинення таких дій. У такому разі важливе значення має питання про те, в який момент припиняється перебіг строку давності. Слід зазначити, що законодавець урахує особливість життєвого укладу фізичних осіб і діяльності юридичних осіб. Якщо для фізичної особи строк закінчується о 24 годині, то для юридичної це визначається її операційними можливостями і належним оформленням господарських операцій, наявністю особи, яка від імені юридичної особи уповноважена на учинення певних дій: прийняття в установленому порядку матеріальних цінностей, зачислення коштів на рахунок, видання довідок тощо [10, с. 403]. Насамперед, це пов'язано із робочим днем та встановленим графіком роботи для певних категорій працівників.

У такому разі строк закінчується в той час, коли в організації припиняються за встановленими правилами відповідні операції. Вказане передусім стосується банків та інших фінансових установ. Письмові заяви і повідомлення, здані до установи зв'язку (передані іншими відповідними засобами зв'язку) до закінчення останнього дня строку, вважаються такими, що їх здали своєчасно, хоч до адресата вони дійшли після спливу строку [9, с. 189]. Такий порядок поширюється на СПД, оскарження судо-

вих рішень, інші процесуальні дії (ст. 124 ЦПК України). Це означає, що якщо особа в останній день СПД відправила позов до суду поштою, чи за допомогою тестової експлуатації підсистеми ЄСІТС (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система) «Електронний суд» [11], чи іншим зв'язком, але суд безпосередньо отримав її після спливу СПД — позовну заяву слід вважати такою, яку поданою вчасно.

Найбільше помилок допускають суди під час визначення початку перебігу СПД. Законодавець визначає суб'єктивний та об'єктивний критерії початку перебігу СПД. Об'єктивний критерій пов'язаний з конкретним юридичним фактом, з настанням якого можна відраховувати початок перебігу СПД — з моменту порушення права або інтересу особи. Суб'єктивний критерій позначає момент, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права або особу порушника. Закон чітко не визначає, що таке «могла дізнатися». На практиці це означає, що такий момент може бути безпосереднім предметом розгляду при вирішенні спору в суді. Однак очевидно, що запізнення з моментом, коли сторона дізналася про порушення її прав, не може бути наслідком її недбалості. У такому випадку перебіг строку давності починається з моменту, коли сторона могла й повинна була довідатися про порушення її права зважаючи на свою нормальну правоздатність, знання і життєвий досвід, звичайну сукупність життєвих обставин, але не дізналася через власну недбалість. Прикладом власної недбалості може бути неналежна організація обліку, обробки та зберігання документів, неналежне утримання власного майна тощо.

Для юридичних осіб суб'єктивний критерій реалізується через посадових (уповноважених) її осіб або осіб, які входять в орган, до повноважень якого належить здійснення покладених на них функцій. Відтак якщо така особа під час виконання покладених на неї завдань мала можливість дізнатися про порушення прав юридичної особи, то ПД слід обчислювати з моменту такої можливості. При цьому немає значення, що реально дізналася про це порушення вже інша особа на цій посаді чи в органі. Наприклад, у справі за № 6–2469цс16 Верховний Суд України не визнав фактичного моменту дізнання про порушення через проведення міжрайонною прокуратурою перевірки на виконання завдання Генеральної прокуратури України від 26 квітня 2013 р. [12]. Це суд пояснив тим, що у прокуратури була об'єктивна можливість дізнатися про порушення законодавства до проведення нею перевірки безпосередньо під час прийняття міською радою спірного рішення, оскільки на сесії був присутній помічник прокурора міста [12]. У цьому випадку перебіг СПД починається від дня, коли держава в особі її органів як суб'єктів владних повноважень довідатися або могла довідатися про порушення прав і законних інтересів. Таким чином, обчислення початку перебігу СПД для юридичних осіб не залежить від зміни її уповноважених суб'єктів, встановлюється презумпція обізнаності нового працівника за дії та обставини справ юридичної особи, за його попередників.

У законодавстві України поширеним є застосування суб'єктивного критерію. Він пов'язаний не лише зі здатністю людини усвідомити пору-

шення свого права. На практиці часто виникають ситуації, коли особа, незважаючи на обізнаність про факт порушення свого права, не має достатньої інформації про суб'єкта відповідальності за новим зобов'язанням, що фактично перешкоджає визначенню належного відповідача у справі. Через це, реальна можливість позивача знати особу порушника також має значення для обчислення СПД. Наприклад, під час дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) пошкоджено автомобіль і порушник втікає з місця порушення. У потерпілого виникає право вимоги з моменту скоєння ДТП, тому і СПД обчислюється з моменту порушення. Однак слід враховувати, що для того, щоб подати позов до суду, відповідно до ст. 175 ЦПК України, потрібно позивачу мати відомості про відповідача: прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання або перебування, відомі номери засобів зв'язку тощо [13]. Відповідно, якщо позивачу невідомі такі відомості, це унеможливує звернення його з позовом до суду в межах СПД. Такі ж правила визначення початку СПД необхідно застосовувати до вимог, забезпечених віндикаційним позовом, оскільки можливість його пред'явлення повинна бути пов'язана не лише з моментом порушення права власності, а й з моментом обізнаності позивача про особу, яка володіє його майном. Для таких випадків критерієм для обчислення СПД є момент обізнаності позивача про особу порушника. Щодо цього І. Б. Новицький зазначав, що «поки власнику не відомо, хто є порушником його прав, він не має можливості пред'явити позов до порушника його права; зараховувати йому цей період (необізнаності про особу порушника права) в СПД було б неправильним, оскільки така норма все одно не стимулювала б до якнайшвидшого пред'явлення позову» [14, с. 375].

Таке розмежування критеріїв початку перебігу СПД поділяє судову практику в постанові Верховного Суду України від 29 жовтня 2014 р. в справі №6-152цс14 [15]. Суд зазначає, що відповідно до суб'єктивного критерію для визначення початку перебігу СПД має значення не тільки безпосередня обізнаність особи про порушення її прав, а й об'єктивна можливість цієї особи знати про обставини порушення її прав. Таким чином, ч. 1 ст. 261 ЦК України містить презумпцію обізнаності особи про стан своїх суб'єктивних прав. Це означає, що обов'язок доведення моменту, з якого особі стало чи могло стати відомо про порушення її права, покладається на позивача. Визначення реальної можливості дізнатися про порушення своїх прав юридичною особою здійснюється через можливість такої обізнаності її органами чи відповідними уповноваженими особами. Отже, в межах суб'єктивного критерію визначення початку перебігу СПД першочергове місце займає не фактична обізнаність особи про порушення її права, а реальна можливість такої обізнаності. Саме неврахування судами цього правила найчастіше призводить до неправильного визначення початку перебігу й обчислення СПД загалом.

У нормах, які містять правила визначення початку перебігу СПД, законодавець застосовує словосполучення «від дня, коли». Судова практика його тлумачить так, що СПД розпочинається в день, коли виникло правопорушення або в день, коли особа дізналася чи могла дізнатися про порушення свого права, останній день виконання зобов'язання. Як бачи-

мо, обчислюють з дня, пов'язаного з відповідним юридичним фактом: дати відрахування з університету [15], останнього дня дії договору [16], дня пред'явлення вимоги кредитором [17], останнього дня виконання зобов'язання [18]. На нашу думку, це суперечить ідеї законодавця щодо обчислення СПД та суперечить загальним правилам обчислення цивільно-правових строків. Якби законодавець вважав доцільним почати обчислення початку СПД у день здійснення правопорушення, то в Законі було б написано: «Перебіг позовної давності починається з дня (курсив мій — *V. P.*), коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила». Таким чином, проведення судами обчислення СПД з дня правопорушення суперечить закріпленим законодавством правилам обчислення. Останній день виконання зобов'язання не може бути першим днем перебігу СПД, оскільки особа має право до кінця останньої доби виконати зобов'язання, а факт не здійснення кореспондуючого обов'язку в останній день, слід вважати правопорушенням. Водночас сама процедура звернення до суду з позовом з технічних причин не завжди можлива в день виникнення права вимоги, оскільки потребує підготовки процесуального документа — позовної заяви.

Таким чином, правильно обчислювати СПД з наступного дня після календарної дати, в якій сталося порушення — невиконання зобов'язання в останній день встановленого для цього строку чи пред'явлення вимоги. Це обумовлено тим, що за правилами обчислення особа має право виконати зобов'язання до 23:59 год. останнього дня встановленого сторонами строку або якщо це грошове зобов'язання, то особа може здійснити в банку переказ коштів в останній день, але кредитор отримує їх пізніше.

Початок перебігу СПД можна визначити з різного моменту часу, залежно від підстав невиконання зобов'язання й порушення прав стягувача. У зобов'язальних правовідносинах є свої особливості перебігу СПД. Передусім необхідно вказати, що відповідно до правової позиції Верховного Суду України у справі № 6-116цс13 [19] початок перебігу СПД збігається з моментом виникнення у зацікавленої сторони права на позов.

Відповідно до ч. 5 ст. 261 ЦК України, за зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг СПД починається із закінчення строку виконання. З урахуванням цього в цивільних та господарських відносинах найчастіше початком перебігу СПД є саме дата порушення права (невиконання обов'язків, зокрема нездійснення поставки в строк, нездійснення оплати в строк та ін.).

Як відомо, зобов'язання можуть бути й не обмежені конкретним моментом часу для виконання, тобто тривають до пред'явлення відповідних вимог. Якщо боржникові надається пільговий строк для виконання такої вимоги, перебіг СПД починається зі спливом цього строку. В такому випадку прикладом може бути договір оренди майна, укладений на невизначений строк. Так як строк закінчення дії зобов'язання не визначений, то його слід відраховувати від того моменту, коли було пред'явлено вимоги про повернення майна, однак такому праву передують обов'язок однієї сторони попередити іншу сторону в письмовій формі про відмову від дого-

вору за один місяць, а у разі найму нерухомого майна — за три місяці (ч. 2 ст. 763 ЦК України).

Інші особливості визначення початку перебігу СПД в кредитних зобов'язаннях виділяє судова практика. Верховний Суд України займає позицію, відповідно до якої перебіг СПД за вимогами кредитора, які виникають з порушення боржником умов договору (графіка погашення кредиту) про погашення боргу частинами (щомісячними платежами) починається щодо кожної окремої частини від дня, коли сталося це порушення [20]. Такого правила обчислення СПД законом не передбачено. Тому вважаємо цю судову позицію спірною з таких міркувань.

По-перше, особа бере кредит у певній сумі, яка є для неї «непідійомною», тому повернути борг банку теж одним платежем неспроможна. На користь позичальника банк встановлює повернення боргу частинами, щоб зменшити його матеріальне навантаження. Через це, для розрахунку СПД не можна брати за основу кожен платіж окремо, це може призвести до зловживання боржником свого права. Він не сплачуватиме платежі, а коли дійде справа до суду, то останній, за наявності спливу СПД щодо кожного платежу, звільнить боржника від їх фактичного повернення. Відповідно сума боргу зменшиться до суми платежів, щодо яких СПД ще не закінчилися.

По-друге, для боржника встановлено строк дії кредитного договору, який визначається датою сплати останнього платежу. Таким чином, у нього є право повернути всю суму боргу за останнім платежем, якщо до цього моменту кредитор не пред'явить йому вимоги про дострокове повернення боргу.

По-третє, щодо прострочення сплати чергових платежів повинна бути застосована лише відповідальність боржника, передбачена кредитним договором (у цьому випадку — це пеня за порушення строків сплати кредиту (строків сплати платежів)).

По-четверте, у кредитних правовідносинах ПД встановлюється для зобов'язання, яке передбачає повернення всієї суми боргу до передбаченої кінцевої дати погашення і не повинна залежати від способу його сплати (щомісячними платежами чи нерівними частинами). Боржник має право достроково повернути борг, якщо сторони не передбачили іншого, так само він може сплачувати лише відсотки за користування кредитом, не погашаючи тіло кредиту, цим самим він не відмовляється від виконання зобов'язання й може сплатити прострочений платіж разом з наступним або ж з останнім платежем відповідно до графіку. У цьому випадку він повинен усвідомлювати, що нестиме передбачену договором відповідальність за несвоєчасну сплату у вигляді неустойки за кожний платіж.

Отже, СПД за невиконання або неналежне виконання зобов'язання потрібно обчислювати з моменту його виконання боржником або зі спливом строку, встановленого для його виконання, навіть якщо це грошові зобов'язання, сплата яких здійснюється платежами (за винятком сплати щомісячних платежів за використання житлово-комунальних послуг, де СПД обчислюється за кожен прострочений місяць окремо). Водночас пред'явлення кредитором вимоги про повну дострокову сплату заборгова-

ності за кредитом змінює порядок і строк виконання зобов'язання. У такому випадку перебіг СПД щодо обсягу всього зобов'язання починається з моменту пред'явлення вимоги кредитора, незалежно від встановленої кінцевої дати виконання зобов'язання [21]. Саме пред'явлення вимоги про дострокове повернення боргу змінює суть зобов'язання позичальника з періодичного на одноразове. За одноразового зобов'язання обов'язок позичальника як порушника умов кредитного договору означає повернути весь кредит відразу.

Інші особливості обчислення спеціального СПД передбачено для стягнення неустойки. Відповідно до чинного законодавства (ч. 2 ст. 258 ЦК України) або договору неустойку (пеню) слід стягувати за кожний день прострочення виконання зобов'язання, а СПД необхідно обчислювати щодо кожного дня окремо за попередній рік до дня подання позову, якщо інший період не встановлено в законі або в угоді сторін. При цьому, слід мати на увазі положення ч. 6 ст. 232 ГК України, відповідно до яких нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано. Цей шестимісячний строк не є СПД, а визначає максимальний період часу, за який може бути нараховано штрафні санкції (якщо інший такий період не встановлено законом або договором).

Щодо деяких вимог для обчислення початку перебігу СПД не має значення суб'єктивний критерій — момент, коли особа дізналася про порушення чи особу порушника, а початок перебігу СПД починається зважаючи на інші факти. Наприклад, перебіг СПД за вимогами про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства, починається від дня припинення насильства (ч. 2 ст. 261 ЦК України). Перебіг СПД за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається від дня, коли почалося її виконання (ч. 3 ст. 261 ЦК України). У разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи СПД починається від дня досягнення нею повноліття (ч. 4 ст. 261 ЦК України). Це спеціальні правила обчислення СПД, зумовлені правовою природою та специфікою самих відносин і правовим статусом суб'єктів, які набули право вимоги.

Щодо останнього випадку, то на практиці виникає неоднозначна ситуація у зіставленні обчислення СПД та моменту права на захист порушених прав чи інтересів неповнолітніх осіб.

За загальним правилом цивільного законодавства (ч. 4 ст. 261 ЦК України), СПД обчислюється з моменту досягнення повноліття особи, права якої порушено. Таку прив'язку до віку повноліття законодавець зробив у зв'язку з набуттям фізичною особою з досягненням 18-ліття повної цивільної дієздатності (ч. 1 ст. 34 ЦК України) [8] та цивільної процесуальної дієздатності (ч. 1 ст. 47 ЦПК України). Водночас у ЦК України закріплено підстави набуття повної цивільної дієздатності до досягнення особою вісімнадцятирічного віку. До таких підстав віднесено реєстрацію шлюбу фізичної особи (у разі припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповно-

літньої особи, до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається (ч. 2 ст. 34 ЦК України); досягнення фізичною особою шістнадцяти років і перебування у трудових правовідносинах (ч. 1 ст. 35 ЦК України); запис неповнолітньої особи матір'ю або батьком дитини (ч. 1 ст. 35 ЦК України); досягнення фізичною особою шістнадцяти років і бажання займатися підприємницькою діяльністю (ч. 3 ст. 35 ЦК України). При цьому надана фізичній особі, віком до 18 років повна цивільна дієздатність поширюється на усі цивільні права та обов'язки.

Неповнолітні фізичні особи віком з 14 до 18 років мають право особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 47 ЦПК України). Це означає, що цивільна процесуальна дієздатність неповнолітньої фізичної особи залежить від обсягу їх цивільної дієздатності, передбаченої ст.ст. 31 і 32 ЦК України. Більшими процесуальними правами наділені фізичні особи, які набули чи їм було надано цивільну дієздатність до досягнення 18 років. Так, наприклад, якщо неповнолітня фізична особа набула повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу (ч. 2 ст. 34 ЦК України) або їй було надано повну цивільну дієздатність у зв'язку із записом батьком/матір'ю (ч. 1 ст. 35 ЦК України) та в інших випадках, така особа може самостійно звертатися до суду щодо захисту своїх прав без залучення представників. Їх участь не потрібна, оскільки вони втратили право на її законне представництво (ст. 77 ЦК України). У такому випадку виникає питання правової визначеності та впливу часу, що залишився від набуття неповнолітньою особою повної цивільної дієздатності до досягнення 18 років (повноліття). З моменту отримання повної цивільної дієздатності, попри свій вік, такі фізичні особи стають повноцінними учасниками цивільних та цивільно-процесуальних відносин на рівні з іншими. Водночас СПД для них починається з моменту досягнення повноліття.

Таким чином, встановлене законодавцем правило обчислення початку перебігу СПД не можна повною мірою застосовувати для захисту прав неповнолітніх, які набули чи їм було надано повну цивільну дієздатність. Зважаючи на це, на нашу думку, СПД для таких фізичних осіб слід відраховувати не з моменту досягнення повноліття, а з моменту набуття повної цивільної дієздатності.

Такий порядок обчислення початку СПД порушує принципи цивільного судочинства, зокрема принцип верховенства права, принцип процесуальної рівності сторін та принцип змагальності сторін (ч. 3 ст. 2 ЦПК України). Також порушується право боржника захищатися від позову шляхом клопотання про застосування ПД, оскільки право неповнолітньої особи може бути захищено, а СПД ще не почався. Щодо порушення принципу верховенства права (п. 1 ч. 3 ст. 2 ЦПК України), слід зазначити, що порушується один з його складових елементів — принцип правової визначеності [22]. Останній є сукупністю вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового ста-

новища людини шляхом удосконалення процесів правотворчості та правозастосування [22]. Відповідно до доктринального тлумачення цього принципу В. Керном, принцип правової визначеності встановлює зобов'язання державних владних органів забезпечити легкість з'ясування права тими, щодо кого його застосовано, і набуття останніми можливості скористатися правом, так само як і способом, за допомогою якого воно буде підлягати застосуванню і тлумаченню [23, с. 104].

Відповідно до цього, можна зробити висновок, що ПД є одним із тих правових засобів, що має забезпечити легкість з'ясування прав шляхом обмеження права на захист строком.

Слід зазначити, що порушується також принцип процесуальної рівності сторін (п. 2 ч. 3 ст. 2 ЦПК України), тому що обмежується право боржника заявити клопотання про застосування ПД, оскільки в такому випадку вона не можлива. Також обмеження такого права порушує принцип змагальності сторін, оскільки звужується обсяг наданих законом процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, за допомогою яких сторони відстоюють свої правові позиції у формі судового спору [24, с. 91].

Ще однією особливістю встановлення СПД для неповнолітніх є те, що захист таких прав можливий і до початку перебігу цього строку. Такі особи мають законних представників чи опікунів, піклувальників, яким надано право звертатися щодо захисту їх прав до досягнення ними повноліття. Оскільки право вимоги виникає з моменту порушення права як у самого неповнолітнього, так і у його представника, за загальним правилом, відповідно до об'єктивного й суб'єктивного критеріїв слід починати відлік СПД. У цьому випадку, початок перебігу СПД залежить не від порушення, а від самого суб'єкта, якому безпосередньо належить право вимоги. Така прив'язка початку обчислення СПД значно його збільшує, оскільки від моменту фактичного порушення до моменту захисту порушеного права може минути 10, 15, а можливо, і 20 років, що не відповідає загальним функціям ПД. Зазначене дозволяє виділити умови застосування ПД для захисту прав неповнолітніх фізичних осіб.

По-перше, необхідно обчислювати СПД для захисту прав неповнолітніх якщо у нього є законний представник, за загальним правилом. У цьому випадку початок перебігу загального СПД для звернення до суду *законного представника* неповнолітньої фізичної особи починається з моменту, коли законний представник довідався або міг довідатися про порушення прав його підопічного. Така наша пропозиція ґрунтується на тому, що захист прав та інтересів неповнолітнього входить до обов'язків опікуна та піклувальника, що передбачено ч. 4 ст. 67 та ч. 3 ст. 69 ЦК України відповідно.

По-друге, якщо СПД пропустив законний представник, його може поновити новий законний представник, якщо СПД буде пропущено з вини попереднього представника за умов:

1) наявність порушення прав неповнолітнього не його законним представником;

2) пропуск законним представником строку давності для звернення до суду через явне неналежне виконання своїх обов'язків.

По-третє, встановити загальний СПД до вимог, що є результатом неналежного здійснення прав та обов'язків опікуном або піклувальником, у тому числі, якщо він не звернувся щодо захисту порушених прав та інтересів неповнолітнього в межах загального СПД, про порушення яких йому було відомо, з моменту набуття неповнолітнім повної цивільної дієздатності.

Для визначення перебігу строку позовної давності слід враховувати об'єктивний і суб'єктивний критерії початку перебігу цього строку. За об'єктивним критерієм перебіг строку позовної давності починається з моменту порушення права та інтересу особи. Суб'єктивний критерій позначає момент, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права або особу порушника. У межах суб'єктивного критерію визначення початку перебігу СПД першочергове місце займає не фактична обізнаність особи про порушення її права, а реальна можливість такої обізнаності. Саме неврахування судами цього правила найчастіше призводить до неправильного визначення початку перебігу й обчислення СПД загалом. Водночас обчислювати строк позовної давності правильно з наступного дня після календарної дати, в якій мало місце правопорушення.

Також можна зробити висновок, що початок перебігу СПД потребує спеціальних правил обчислення, зумовлені правовою природою та специфікою самих відносин і правовим статусом суб'єктів, які набули право вимоги. Так, у статті було встановлено особливості обчислення строку позовної давності для кредитних зобов'язань та неповнолітніх. Наприклад, для захисту порушених прав неповнолітніх, за загальним правилом, потрібно обчислювати СПД з моменту набуття повної цивільної дієздатності, а не з моменту досягнення повноліття. Оскільки захист прав неповнолітнього є обов'язком опікуна чи піклувальника, то перебіг СПД, відповідно до таких вимог, потрібно обчислювати за загальним правилом, зокрема з моменту обізнаності законного представника про порушення та особу порушника прав неповнолітнього.

Список використаних джерел

1. Романюк В. А. Позовна давність у цивільному праві. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Хмельницький, 2018. 20 с.
2. Энгельман И. Е. О давности по русскому гражданскому праву: Историко-догматическое исследование. М. : Статут, 2003. 511 с. (Классика российской цивилистики).
3. Новицкий И. Б. Сделки. Исковая давность. М. : Госюриздат, 1954. 248 с.
4. Луць В. В. Строки і терміни у цивільному праві. К. : Юрінком Інтер, 2013. 320 с.
5. Вахонева Т. М. Поняття та юридична природа строків (термінів) за новим цивільним законодавством. *Право України*. 2003. № 12. С. 40–44.
6. Цікало В. І. Давність у цивільних правовідносинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2004. 193 арк.

7. *Шовкова О. В.* Позовна давність як різновид цивільно-правових строків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 219 арк.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <http://bit.ly/3cZqtZt> (дата звернення: 14.10.2019).
9. Цивільне право : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2012. Т. 1. 656 с.
10. Цивільне право України : у 6 т. / за ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. Харків : Еспада, 2008. Т. 1. 417 с.
11. Про внесення змін до наказу ДСА України від 23.03.2017 року № 367 : наказ голови Державної судової адміністрації України від 31.05.2018 р. № 269. *Державна судова адміністрація України.* URL : <http://bit.ly/2U4Qlu0> (дата звернення: 21.10.2019).
12. Не тільки «не знав», а і «не міг довідатись» — обов'язкова умова для поновлення строку позовної давності для задоволення клопотання позивача (ВСУ від 16 листопада 2016 р. у справі № 6–2469цс16). *Протокол.* URL : <http://bit.ly/39HVbUG> (дата звернення: 22.10.2019).
13. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618–IV, у ред. Закону України від 03.10.2017 р. № 2147–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <http://bit.ly/2WaCfdg> (дата звернення: 19.10.2019).
14. *Новицький І. Б.* Избранные труды по гражданскому праву. М. : Статут, 2006. Т. 1. 460 с.
15. Постанова Верховного Суду України від 29.10.2014 р. у справі № 6-152цс14. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <http://bit.ly/2TM3s4q> (дата звернення: 19.10.2019).
16. Рішення Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 20.01.2016 р. у справі № 182/7587/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <http://bit.ly/2ILrtSI> (дата звернення: 19.10.2019).
17. Рішення Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 01.02.2017 р. у справі № 206/5418/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <http://bit.ly/3aR2l9e> (дата звернення: 19.10.2019).
18. Постанова Одеського апеляційного господарського суду від 13.02.2014 р. у справі № 916/2419/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <http://bit.ly/2xAcVDp> (дата звернення: 19.10.2019).
19. Рішення Київський районний суд м. Одеси від 06.07.2015 р. у справі № 520/2593/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <http://bit.ly/38RJmu4> (дата звернення: 19.10.2019).
20. Постанова Верховного Суду України від 06.11.2013 р. у справі № 6–116цс13. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <http://bit.ly/2TZFba6> (дата звернення: 19.10.2019).
21. Постанова Верховного Суду України від 09.11.2016 р. № 6–2251цс16. *Віадук-Телеком.* URL : <http://bit.ly/2xyOFS4> (дата звернення: 19.10.2019).
22. *Богачова Л. Л.* Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). *Теорія і практика правознавства.* 2013. Вип. 2. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України.* URL : <http://bit.ly/2vfYjIo> (дата звернення: 21.10.2019).
23. *Кернз В.* Вступ до права Європейського Союзу / пер. з англ. В. Кернза ; під заг. кер. В. С. Ісаковича. К. : Знання, 2002. 381 с.

24. Сердюк В. В. Змагальність сторін як засада судочинства в Україні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 85–93. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL : <http://bit.ly/2хуN0fj> (дата звернення 21.10.2019).

Надійшла до редакції 17.11.2019

Vitaliia ROMANIUK

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Features of Determining the Beginning of the Limitation Period

The article defines the features of calculating the limitation period, describes the rules and criteria for determining the beginning of the limitation period. The objective and subjective criteria of beginning of motion of this term are distinguished. On an objective criterion the beginning of term of limitation period begins from the moment of violation of right and interest of person. A subjective criterion marks a moment, when a person knew or could know about violation of the right or person of violator. In this case, the real possibility of such awareness is important, not actual. For legal entities, the subjective criterion is realized through the officials (authorized) of its persons or persons within the organ to which the functions assigned to them are exercised. It is determined that the calculation of the commencement of the limitation period for legal entities does not depend on the change of its authorized persons.

The correctness of the calculation of the limitation period from the day after the calendar date in which the offense occurred, which meets the general rules for the calculation of terms and deadlines, is substantiated. It is stated that on the last day of fulfilment of the obligation the person has the right to fulfil it by the end of the day. At the same time, the procedure of applying to the court for technical reasons cannot always be implemented on the day the claim arises, since it requires the preparation of a procedural document — a statement of claim.

The features of calculation of term of limitation period are certain for credit obligations and obligations of minor persons.

It is concluded that in credit obligations, the limitation period should be calculated from the moment of default, not its parts, that is, the day after the contract expires. However, if the creditor files a claim for full early repayment of the debt, the limitation period should be calculated from the next day after the claim is made.

For minors, it is reasonable to calculate the limitation period from the moment of its acquisition or granting them full civil capability.

Keywords: *statute of limitations, a limitation period, beginning of the limitation period, claim right, rules for calculating terms.*